

Historia

HISTORIA JEDNOSTKI WOJSKOWEJ FORMOZA

IM. GEN. BRONI WŁODZIMIERZA POTASIŃSKIEGO

Wybrane fragmenty tekstu autorstwa redaktora Jarosława Ciślaka opublikowanego w czasopiśmie pt. „Nowa Technika Wojskowa” (NWT nr 12/2014).

Historię Formozy można umownie podzielić na trzy okresy:

- lata 1975-1990 – Wydział Działań Specjalnych 3.Flotyli Okrętów (3.FO);
- lata 1990-2007 – w strukturze Grupy Okrętów Hydrograficznych, a następnie Grupy Okrętów Rozpoznawczych 3.FO;
- od 2007 roku – samodzielna jednostka wojskowa.

O dwóch pierwszych okresach można już trochę napisać np. na podstawie kwerend archiwalnych. Trzeci, obecnie trwający, okres rozwoju jednostki okryty jest ściśle wymogami tajemnicy wojskowej. Dotyczy to zarówno organizacji, liczebności, zadań oraz uzbrojenia. Chociaż o uzbrojeniu i wyposażeniu można dowiedzieć się trochę na podstawie licznych prezentacji, w których JW Formoza bierze udział.

Potrzeba istnienia w strukturze Marynarki Wojennej wyspecjalizowanej formacji przeznaczonej do działań specjalnych podnoszona była stosunkowo dawno. Na przełomie lat 60-tych i 70-tych XX. wieku trwały prace koncepcyjne, studialne i planistyczne. Zapisy dotyczące powstania takiej jednostki pojawiały się w dokumentach planistycznych. W zarządzeniu szefa Sztabu Generalnego WP nr 0078/Org. z dnia 23.12.1971 roku w sprawie wprowadzenia do realizacji planu zamierzeń organizacyjnych Sił Zbrojnych PRL na lata 1972-1973 - na drugie półrocze 1972 roku zaplanowano sformowanie w Gdyni jednostki specjalnej pływaczy w MW. Etatowo jednostka miała liczyć (zarówno w czasie pokoju jak i wojny) 14 oficerów, 5 chorążych, 15 podoficerów i 16 szeregowych, czyli łącznie 50 żołnierzy.

Powstanie Formozy poprzedziło utworzenie w etacie Ośrodka Szkolenia Nurków i Pływaczy WP (OSNiP WP) w Gdyni - Zespołu Badawczego ds. Pływaczy Morskich. Zespół, którego pierwszym dowódcą został kmdr por. Józef Rembisz, powstał z dniem 01.10.1973 roku na mocy zarządzenia szefa Sztabu MW nr 051/Org. z dnia 17.12.1973 roku i wcześniejszego wykazu zmian wydanego przez pierwszego zastępcę szefa Sztabu Generalnego WP. Zespół ten liczył 9 etatów. Równolegle trwały dalsze prace planistyczne. Zarządzeniem szefa Sztabu Generalnego WP nr 007/Org. z dnia 19.01.1974 roku w sprawie wprowadzenia do realizacji planu zamierzeń organizacyjnych Sił Zbrojnych PRL na lata 1974-1975 - na drugą połowę 1975 roku zaplanowano sformowanie Dywizjonu Specjalnego Pływaczy w Gdyni. Etatowo dywizjon na czas pokoju miał składać się ze 100 żołnierzy (20 oficerów, 10 chorążych, 30 podoficerów i 40 szeregowych), a na czas wojny powiększać się do 239 żołnierzy (20 oficerów, 47 podoficerów i 172 szeregowych).

Prace koncepcyjne nad powstaniem dywizjonu były już na tyle zaawansowane, iż szef Sztabu Generalnego WP wydał zarządzenie nr 037/Sztab z dnia 06.07.1974 roku w sprawie organizacji i przeprowadzenia kursu działań specjalnych. Kurs ten miał na celu przygotowanie kadr dla organizowanego

Dywizjonu Działań Specjalnych Płetwonurków MW oraz doskonalenie oficerów jednostek specjalnych. Planowany był na okres od 15.10.1974 do 30.11.1974 roku na bazie 1. Batalionu Szturmowego w Dziwnowie (praktyczne działania grup specjalnych) oraz szkoleń w Warszawie i Gdyni. Wybór batalionu w Dziwnowie nie był przypadkowy ponieważ była to najważniejsza i największa ówczesna jednostka specjalna w WP i w swoim składzie miała kompanię płetwonurków. Dowództwo MW na kurs miało skierować z planowanego Dywizjonu Specjalnego Płetwonurków Morskich oficerów przewidzianych do objęcia stanowisk:

- dowódcy dywizjonu,
- szefa sztabu dywizjonu,
- zastępcy dowódcy dywizjonu ds. liniowych,
- zastępcy dowódcy dywizjonu ds. technicznych,
- pomocnika szefa sztabu dywizjonu ds. operacyjnych,
- pomocnika szefa sztabu dywizjonu ds. rozpoznawczych.

Dodatkowo ze Sztabu MW miał zostać skierowany starszy pomocnik szefa Oddziału Rozpoznawczego ds. działań specjalnych.

Ówczesnie nazwa samego dywizjonu nie była do końca ustalona ponieważ w tym samym dokumencie, czyli zarządzeniu nr 037/Sztab w jednym miejscu nazywany był on Dywizjonem Działań Specjalnych Płetwonurków MW, a w innym miejscu Dywizjonem Specjalnym Płetwonurków Morskich.

W kolejnym dokumencie planistycznym, jakim było zarządzenie szefa Sztabu Generalnego WP nr 00100/Org. z dnia 16.12.1974 roku w sprawie wprowadzenia do realizacji planu zamierzeń organizacyjnych SZ PRL na lata 1975-1976 - podtrzymano na drugą połowę 1975 roku plan sformowania Dywizjonu Specjalnego Płetwonurków Morskich w Gdyni. Według tego planu etatowo dywizjon na czas pokoju miał składać się już tylko z 91 żołnierzy (15 oficerów, 10 chorążych, 29 podoficerów i 37 szeregowych), a na czas wojny powiększać się do 239 żołnierzy (20 oficerów, 10 chorążych, 30 podoficerów i 179 szeregowych).

Niestety plany powstania dużej liczebnie jednostki działań specjalnych w MW nie zostały zrealizowane. Ostatecznie po okresie przygotowawczym Formoza powstała z dniem 01.01.1976 roku na mocy wykazu zmian zastępcy szefa Sztabu Generalnego WP ds. organizacyjno-mobilizacyjnych z dnia 13.11.1975 roku i następującego po nim zarządzenia szefa Sztabu MW nr 06/Org z dnia 26.01.1976 roku. Zamiast planowanego dywizjonu, na podstawie tych aktów normatywnych, w 3.FO powstał Wydział Działań Specjalnych (WDS). Etatowo jego kierownictwo składało się z szefa wydziału będącego równocześnie zastępcą dowódcy 3.FO ds. działań specjalnych (o stopniu etatowym komandora), 3 starszych pomocników szefa wydziału i 2 oficerów-specjalistów. Trzonem WDS była Sekcja Specjalna składająca się dowódcy, podoficera (bosmana okrętowego), trzech Grup Bojowych (każda po 6 osób) i jednej Grupy Obsługi (9 etatów i motorówka projektu SMK-75M). Sześciuosobowa Grupa Bojowa składała się z dowódcy (oficer), zastępcy dowódcy (chorąży), starszego płetwonurka-radiotelegrafisty (podoficer zawodowy) oraz 3 płetwonurków z zasadniczej służby wojskowej. W ramach utajniania (legendowania) marynarze zasadniczej służby wojskowej pełniący służbę w WDS na czapkach nosili banderki z napisem „Okręty hydrograficzne”. Całość WDS liczyła 35 etatów. Była to zdecydowanie najmniejsza jednostka specjalna WP tamtych lat (nie mogła równać się liczebnie z 1. Batalionem Szturmowym z Dziwnowa czy kompaniami specjalnymi okręgów wojskowych). Równocześnie z powstaniem WDS zlikwidowano w etacie OSNiP WP w Gdyni - Zespół Badawczy ds. Płetwonurków Morskich. WDS był

ówcześnie bardzo utajniony i nawet wewnątrz MW czasami nazywany był Wydziałem Płetwonurków 3.FO.

Do końca lat 1980-tych wielkość i struktura organizacyjna WDS nie uległa zasadniczym zmianom. W związku z brakiem perspektyw rozwinięcia WDS w planowany dywizjon składający się od 3 (na czas pokoju) do 5 (na czas wojny) Sekcji Specjalnych (każda po pięć Grup Bojowych) zlikwidowano pośredni szczebel dowodzenia, jakim była właśnie Sekcja Specjalna. Pod koniec lat 1980-tych WDS składał się z trzech Grup Bojowych, Grupy Zabezpieczenia Technicznego (dawna Grupa Obsługi) oraz Sekcji Operacyjnej. WDS liczył etatowo około 36 żołnierzy zawodowych plus marynarze służby zasadniczej (zazwyczaj stan ewidencyjny był mniejszy od etatowego).

Równolegle nieustannie w dokumentach planistycznych podnoszona była potrzeba zwiększenia liczebnego i organizacyjnego jednostki. W pięcioletnim planie zamierzeń organizacyjnych Sił Zbrojnych PRL na lata 1986-1990 wprowadzonym zarządzeniem szefa Sztabu Generalnego WP nr 0014/Org. z dnia 04.04.1986 roku planowano sformowanie w Wydziale Działań Specjalnych w Gdyni dalszych trzech grup działań specjalnych na czas pokoju i sześciu na czas wojny oraz wyposażenie go w dodatkowy sprzęt specjalistyczny. Spowodowałyby to zwiększenie etatu czasu pokojowego o dodatkowych 3 oficerów, 4 chorążych, 4 podoficerów zawodowych, 4 podoficerów służby zasadniczej i 10 szeregowych (łącznie 25 wojskowych), a na czas wojny o dodatkowych 6 oficerów, 7 chorążych, 14 podoficerów służby zasadniczej i 20 szeregowych (łącznie 47 wojskowych). W latach 1986-1990 planowano wprowadzić do służby 6 pojazdów podwodnych Błotniak-1 i 9 hydrolokatorów Wodnik. Na podstawie tego planu pięcioletniego już w zarządzeniu szefa Sztabu Generalnego WP nr 0010/Org. z dnia 02.03.1987 roku w sprawie wprowadzenia do realizacji planu zamierzeń organizacyjnych i dyslokacyjnych Sił Zbrojnych PRL na lata 1987-1988 – na pierwszą połowę 1987 roku zaplanowano sformowanie w WDS w Gdyni właśnie tych kolejnych trzech grup działań specjalnych na czas pokoju i sześciu na czas wojny oraz wyposażenie w dodatkowy sprzęt specjalistyczny. W 1987 roku miały być wprowadzone do służby 2 pojazdy Błotniak (a w 1988 roku dwa kolejne), 6 stacji hydrolokacyjnych Wodnik, 9 łodzi gumowych R-4M i 30 zestawów sprzętu nurkowego.

Formoza pomimo, iż nadal miała liczebnie miała już swoje ważne miejsce w strukturze Sił Zbrojnych. Według zatwierdzonego w listopadzie 1985 roku protokołu o wydzielaniu wojsk i sił morskich PRL w skład Zjednoczonych Sił Zbrojnych Państw Stron Układu Warszawskiego (ZSZ) i ich rozwoju w latach 1986-1990 do działań koalicyjnych MW wydzielano na czas pokoju 6 grup specjalnych, na czas wojny – 9 grup specjalnych. W tym samym dokumencie z Wojsk Lądowych zadeklarowano do ZSZ: frontowy pułk specjalny (na czas pokoju 1. Batalion Szturmowy w Dziwnowie), dwa armijne bataliony specjalne (na czas pokoju 56. Kompanię Specjalną w Szczecinie i 62. Kompanię Specjalną w Bolesławcu) oraz jedną armijną kompanię specjalną (48. w Krakowie).

WDS jako stosunkowo mała jednostka miała charakter wybitnie elitarny. Trafiali do niej najbardziej sprawni marynarze. Cykl ich ćwiczeń był morderczy. Ówczesne braki wyposażenia technicznego nadrabiano ponadprzeciętną wytrzymałością fizyczną. Głównym przeznaczeniem WDS było rozpoznanie i dywersja wśród okrętów oraz baz potencjalnego przeciwnika. Ćwiczone skryte przedostawanie się do baz, portów i kotwiczowisk. Na poligonach podwodnych umieszczano i detonowano ładunki wybuchowe. Głównym środkiem transportu płetwonurków miały być okręty podwodne. Ćwiczone ich opuszczanie w pozycji zanurzonej poprzez wyrzutnie torpedowe. W kolejnych latach w ramach projektu o kryptonimie Błotniak (gatunek ptaka) zbudowano kilka mokrych pojazdów podwodnych. Miały one służyć do skrytego podejścia do celów podwodnych ataków. W tym czasie WDS oprócz standardowego uzbrojenia stosowanego w WP posiadał pojedyncze egzemplarze specjalistycznego uzbrojenia.

Pierwszy okres istnienia Formozy zakończył rozkaz dowódcy MW nr 0125 z dnia 12.11.1990 roku. Został on wydany na mocy zmian organizacyjnych, jakie wprowadził zastępca szefa Sztabu Generalnego WP ds.

organizacyjno-mobilizacyjnych. Dowódca MW polecił w nim z dniem 15.12.1990 roku rozformować Wydział Działań Specjalnych 3.FO, a w etacie Grupy Okrętów Hydrograficznych 3.FO (z dniem 01.06.1992 roku przemianowanej na Grupę Okrętów Rozpoznawczych) - Grupy Specjalne Płetwonurków oraz Grupę Zabezpieczenia Technicznego. Równocześnie wykorzystywane przez WDS: kuter transportowy „K-5” projektu 574 został przekazany do 45.Dywizjonu Pomocniczych Jednostek Pływających w Gdyni, a kuter transportowy „K-9” również projektu 574 do 41.Dywizjonu Okrętów Ratowniczych w Gdyni.

W następnych latach jeszcze dwa razy zmieniono nazwę Grup Specjalnych Płetwonurków. Najpierw w 2002 roku na Sekcje Działań Specjalnych, a w 2006 roku ponownie na Grupy Specjalne Płetwonurków. Drugi okres funkcjonowania Formozy w latach 1990-2007 to stopniowe przechodzenie ze specjalizacji płetwonurków bojowych - dywersantów do wielozadaniowych sekcji specjalnych o zadaniach rozpoznawczo - specjalnych z użyciem różnych środków transportowych (holowniki podwodne Holonur, łodzie pontonowe czy desant spadochronowy). Szkolenie spadochronowe wprowadzono w Formozie już na początku lat 80-tych XX wieku.

Na początku XXI. wieku po raz kolejny rozpoczęto planować powstanie samodzielnej jednostki działań specjalnych w ramach MW. Np. w 2003 roku powstała koncepcja sformowania Morskiego Pododdziału Operacji Specjalnych, a w 2004 roku koncepcja sformowania Jednostki Morskich Działań Specjalnych. W planie rozwoju systemu rozpoznania wojskowego Sił Zbrojnych RP w latach 2003-2008 zaplanowano rozwinięcie Grupy Okrętów Rozpoznawczych, w składzie której było sześć Sekcji Działań Specjalnych w Dywizjon Okrętów Rozpoznawczych, w składzie którego miała być Morska Jednostka Działań Specjalnych składająca się z dziewięciu Sekcji Działań Specjalnych i czterech Sekcji Szturmowych. Ówczesnie 5 z 6 sekcji było w pełni ukompletowanych i dowodzili nimi oficerowie, a szóstą chorąży. W kolejnym planie rozwoju na lata 2005-2010 odstąpiono od przeformowania Grupy Okrętów Rozpoznawczych w dywizjon i od powstania Morskiej Jednostki Działań Specjalnych, ale planowano zwiększenie liczby Sekcji Działań Specjalnych do dziewięciu. Dopiero w planie rozwoju systemu rozpoznania wojskowego Sił Zbrojnych RP w latach 2007-2012 zaplanowano ostatecznie powstanie w MW - Morskiej Jednostki Działań Specjalnych i przekazanie jej do Dowództwa Wojsk Specjalnych.

Na mocy decyzji MON nr Z-90/Org./P-1 z dnia 14.11.2006 roku i nr Pf-7/Org./SSG/ZOiU-P1 z dnia 24.01.2007 roku oraz rozkazu dowódcy MW Nr Pf-40/Org./N-1 z dnia 09.03.2007 roku - szef Sztabu MW do dnia 31.12.2007 roku sformował, w bezpośrednim podporządkowaniu dowódcy MW, Morską Jednostkę Działań Specjalnych w Gdyni. Natomiast na mocy decyzji MON nr Z-50/Org./P1 z dnia 26.07.2007 roku i nr Pf-65/Org./SSG/ZOiU-P1 z dnia 12.09.2007 roku oraz rozkazu dowódcy MW nr Z-85/Org./N1 z dnia 05.11.2007 roku Morską Jednostkę Działań Specjalnych w Gdyni przekazano w podporządkowanie z dniem 01.01.2008 roku dowódcy Wojsk Specjalnych. Tak rozpoczął się umowny trzeci okres istnienia Formozy. Zwiększyły się środki finansowe przeznaczane na jednostkę, a co za tym idzie poważnie zwiększono liczebność formacji oraz wyposażenie i uzbrojenie.

Kolejnymi zmianami organizacyjnymi była zmiana nazwy Morskiej Jednostki Działań Specjalnych w Gdyni na Jednostka Wojskowa Formoza w Gdyni i co za tym idzie jej powiększenie organizacyjne. Nastąpiło to z dniem 30.09.2011 roku. W związku ze zmianami systemu kierowania i dowodzenia SZ RP Formoza zmieniła podległość. Z dniem 31.12.2013 roku rozformowano Dowództwo Wojsk Specjalnych w Krakowie, a na jego miejsce sformowano Dowództwo Sił Specjalnych w Krakowie. W związku z tym zmieniła się podległość jednostek specjalnych w tym i Formozy. Podległość ta trwała tylko 10 dni ponieważ z dniem 10.01.2014 roku Dowództwo Sił Specjalnych zostało przeformowane na Centrum Operacji Specjalnych – Dowództwo Komponentu Wojsk Specjalnych w Krakowie. Natomiast podległe jednostki, łącznie z Jednostką Wojskową Formoza podporządkowano z dniem 10.01.2014 roku pod Dowództwo Generalne Rodzajów Sił Zbrojnych w Warszawie.

